

Теодор Јанковић Миријевски

Елаборат о српској азбуци и ортографији

Преузето из:

Против Вука. Српска грађанска интелигенција 18. и 19. Века о језику у његовој реформи, Београд, 2004

Приредио: Мирослав Јовановић

Транслитерација: Татјана Суботин Голубовић

Теодор Јанковић-Миријевски

Елаборациј о српској азбуци и орфографији

Пожун, 22. марта 1782.

Додатак предлогу кога је, у вези са унапређењем илирског и влашког школства, 6. децембра 1781. године Вашем Величанству најпонижније поднео Јанковић Миријевски.

1 Којим би словима требало да се ишпишвају илирске и влашке књиге за неунијашене грчке школе у царским и краљевским наследним земљама?

А. Направљен је предлог да се одбаце до сада коришћена словенска слова и да се наместо њих уведу латинска. Овде би стога требало расправити да ли је, наиме, ово одбацивање пробитачно за: а) државу уопште б) трговину ц) школску омладину.

§ 1.

Да ли је одбацивање словенских слова пробитачно за државу?

Равнодушан обрис неког слова нема ни најмањи утицај на благостање државе, он може бити обликован на овај или онај начин, ако нам је прихватљив и ако њиме можемо да опишемо наше потребе и да једни другима саопштимо наше мисли; ја ћу, међутим, бити толико слободан да сасвим поуздано тврдим ће наша држава претрпети огромну штету у случају да се одбаце словенска слова и наместо њих уведу латинска. Искуство нас учи да се сав илирски и влашки народ налази на турским границама и да се шири у суседству Влашке, Молдавије, Србије, Бугарске, Босне и Далмације, при чему су сви становници привржени хришћанској, грчкој неунијашеној вери, и до данас се служе наведеним словенским словима. Да ли би сада требало у потпуности или делимично одбацити слова која смо пре неколико стотина година примили

заједно са вером?" Горепоменуте пограничне земље ће то доживети управо као увреду у нашим школским и верским пословима те ће се, наместо да се кроз преузвишено одобрену верску слободу окрену већ распиреној слаткој жуђи за покорношћу пресветлој наследној кући Аустрији, сасвим извесно окренути неким другим мислима. Тиме се са пута уклања свака сумњичавост која у преузвишеном пропису види разлоге за подозрење или двоумљење, нарочито код иностраних народа који су у нашем суселству и у чијим срцима морамо да изазивамо потпуно поверење; дапаче, све би установе требало што је могуће више уредити тако да утиснемо љубав према нашој владавини у срца наших страних поданика, пре свега словенских народа који се налазе на нашим границама. Стога, по мом покорном немеродавном мишљењу не бисмо могли да им дамо већи доказ наше искрене намере него да при датим околностима задржимо словенска слова, поготово што то захтева и памет; у противном би сва добра уверавања чак и у устима речитог управника личила на сатиру.

§ 2.

Да ли је одбацавање словенских слова природично за трговину?

Ако се Илири и Власи посматрају као један трговински народ, запажа се да је он повезан или са немачким наследним земљама или са турским провинцијама. Сад, за преписку на немачком он се користи немачким словима; за преписку са турским провинцијама, међутим, може да употреби само словенска или грчка, јер у свим крајевима који су под турским утицајем ниједна врста писма није у употреби осим ове. Ако би се сад словенска слова одбацила код нас, тада би преписка, као душа спољне трговине, морала да престане.

§ 3.

Да ли је то природично за школску омладину?

Истина, за школску је омладину корисно то што ће упознати још једно писмо пошто се тиме проширује њено знање. Поставља

* У деветом веку након Христовог рођења два славна човека, Кирило и Методије, ходили су словенским земљама и многе од њих привели су Христу; како би, међутим, новоосноване заједнице могле да кроз Божију реч све више и више расту у вери, тако су они превели различите књиге Св. Писма на словенски језик (Aep. Sylv. Historia Bohem. cap. 13).

се, међутим, питање, да ли је терет за ученике и учитеље наметну-
ти им троструки рад, тако што ће се задржати словенско, латинско
и немачко писмо. Будући да се задатак основне школе састоји у
томе да утисне школско градиво у душу омладине, да образује
њено срце и вољу за учење и да изазове склоност ка упражњавању
наученог, сматрам да је непотребно да се мисли ученика оптере-
ћују прекомерним словима. Како ће, међутим, омладина у свом
животу често имати прилику да словенским писмом решава и
светске ствари, до ове тврдње доводи ме и околност да се архијери
и сви духовници, као и сва световна лица, у својој преписци и у
одређеним домаћим пословима, а исто тако и у нашој врховној
канцеларији и судском већу, до данас служе словенским писмом,
не само у црквеним већ и у световним стварима.

Ако би се влашке књиге штампале не само већ прихваћеним
словенским већ и латинским писмом, то би водило до непотребне
пометње и до неподношљивог оптерећења за децу и ученике.
Шестогодишњи ученик мора да проведе неколико месеци само у
изговору слова и двогласа, јер почетна правила, које је замислио
и у Бечу 1780. објавио Самуел Клајн Садски, налажу да приликом
учења латинских слова, као што је то уобичајено у француском и
енглеском језику, речи влашког језика морају да се изговарају
другачије него што то природно произилази из слова, на шта ја
са најпонижнијом слободом указујем на основу страница 1-9. из
следеће књиге: *Elementa linguae daco-romanae sive walachicae*. То су
побуде које саветују задржавање писма које су до сада прихватили
као Илари тако и Власи.

*II На каквом би наречју требало издавати књиге за неунија-
ћене илирске и влашке школе?*

Б. Познато је да је у илирских народа у употреби тројако
наречје: а) црквено наречје, б) грађанско наречје и ц) просто на-
речје, којим се служи пук.

§ 1.

О црквеном наречју.

Знам да је црквено наречје стари словенски језик у коме је
постало познато Свето Писмо и све црквене књиге, којима се данас
служе неунијаћени грчки хришћани, да многи од неунијаћених
духовника не разумеју у потпуности овај црквени језик, што може да
буде последица чињенице да до данас нису били нити у једној нашој

јавној школи у којој су могли да се упознају како са језичком науком тако и са другим корисним знањима. Допуштам да је словенски црквени језик наспрам грубог општег наречја, којим говори наш пук, сачињен отприлике као стари грчки језик у супротности према садашњем грчком пучком наречју, само што ово наречје код нас још увек има упориште и што је незаобилазно потребно правилно образованом духовном и световном човеку који настоји да чита Свето Писмо и да разуме црквене оце. Ја, као познавалац овог црквеног језика, могу поуздано да тврдим да није толико до речи колико до њихове посебне промене и до начина изражавања који су, дословно преузети из грчког, претрпали црквене књиге мноштвом гречизама и на тај су начин од ове врсте наречја направили нешто неразумљиво, па шта доле наведени примери бацају више светла. Међутим, не могу а да овде код нас не поменем Григорија из Нисе ad Cant. Cantic. orat. 2 који расправља о грчком преводу са хебрејског и који се, не без смисла, може применити на наше словенске преводе. Он тако вели: ако према речима на овом месту није баш све повезано, то се може приписати слабости онога који је превео хебрејски на грчки... јер ако склоп нашега језика не може да изрази снагу хебрејског текста онда настаје пометња код оних који гледају само на речи. Исповест Григорија из Нисе када види како почетак узвишене песме Соломонове није добро преведена у грчкој Библији. Исто тако би тужно, да! за учене људе и веома штетно, било да се радови једног Хомера, једног Пиндара и једног Демостена претоне и издају на грчком пучком језику како би се учинили разумљивим садашњим Грцима, или пак да се снизи језик једног Бурдаловеа, једнога Мосхајма, једнога Гелертса на лотариншки или швапски прости језик; то би наиме био исти случај и са словенским језиком, на чије се трагове још може наићи у нашим црквеним и верским књигама, ако се он потпуно протера и угуши. Корак који за нас, словенске народе, у садашњем просвећеном веку не би представљао велику част.

§ 2.

О грађанском наречју.

Словенски грађански језик је врста наречја кога у говору, исто као и у писању, негује разумнији део националиста, то јест угливији и фицији људи, упућени у језичку науку. Ово наречје прихватили су у својој јавној преписци наша врховна и епископска

канцеларија, њихова судска већа и углавном све просвећене духовне и световне особе. Оно је чистије од народног говора, такође и једноставније и јасније од црквеног језика, о чему могу да посведоче многи примери наведени у трећем одељку.

§3.

О једном народном језику.

Словенски пучки језик је таква врста наречја којим прича народ, обичан човек, да не помињем да се ово наречје мења према положају подручја и да је у изговорима, код различитих грана словенскога народа, изрођено непознатим речима, па су тако у свом друштвеном саобраћању они на обалама венецијанске Далмације прихватили много италијанских речи, они на границама Краљевине бројне мађарске речи, они који живе у суседству Турске веома много турских речи. Желео бих да покажем да је разлика у поређењу са црквеним језиком велика отприлике као у Ердељу, код уобичајеног свакодневног саског према чистом саском језику, или код лотариншког наречја када се стави наспрам чистог француског језика. Код грађанског језика, међутим, могу то да поредим само са сразмерном разликом аустријског простог наречја и чистог немачког језика.

Да би, дакле, разлика ова три наречја била што уочљивија, ја узимам себи слободу да то протумачим овим двема реченицама:

1. Да би Бог чуо глас наше молитве и помиловао нас.

чији превод гласи:

а) на црквеном језику:

O jehc uszlischati bogu glasz molenija naschego i pomilovati ni.

б) на грађанском језику:

Da bi Bog glasz molenya naschego uszlischal i nasz pomiloval.

ц) На народном језику:

Da bi Bog glasz naschega molenyja csuo i nasz pomilovao.

2. Блажени јесте ви, и када људи на вас хуле и прогоне вас мене ради, и говоре свакојако зло и притом и клеветају.

Ове су реченице такође преведене:

а) на црквени језик:

Blazeni jeszte, jegda ponoszyat Vam i izxenut i rektut oszyak zol glagol na vi l'xuschte mene radi.

б) на грађански језик:

Blazeni jeste kogda vas goniti i na vasz hulu i vszyako zlo mene radi loxno govorili budu.

в) На народни језик:

Blazeni szte vi, koji budu mene radi gonili i na vas hulu i szvako zlo lazno govorili.

Тако се из превода јасно види да је грађански језик разумљив и да га од простог народног наречја одвајају само завршеци промене глагола и чистоћа речи и изговора, док је, насупротив томе, разумљивост црквеног језика захваљујући преводу и захваљујући поједицим старим словенским речима унеколико затамњена.

§ 4.

Побуде за задржаванње псалтира и часослова или ѿакозваних хорологија у неунијатеним илирским и влашким школама.

Налазим да је моја најчистија дужност да изразим своје најпонижније немеродавно мишљење да би требало дозволити да се илирске и влашке књиге за омладину на црквеном језику, особито псалтир и хорологион или часлослов, које су до сада били у употреби, и убудуће читају и то управо из следећих разлога:

1. Често се дешава да се родитељи налазе у цркви када њихова деца, за време јавног богослужења, читају псалтир или часлослов. Тиме се подстиче радост и задовољство родитеља због оних који наступају и тим више и због слава деце у школу. Средство које и многим другима служи за подстрек да наједном доживе исто задовољство због тога што њихови синови могу да се покажу на оваквим јавним скуповима.

2. Ученици таквим јавним читањем у цркви добијају изврсну сигурност наступа пред људима и умешност у читању.

3. Духовници имају задовољство да виде плодове доброг напретка и да школу препоруче ученицима, а наставно градиво заједници, и да их учине угодним. Коначно:

4. Учители имају прилику да запазе најчешће грешке у читању код овог или оног ученика и да једним погледом обухвате дату групу, што им даје прилику да, током времена, са њима даље раде.

§ 5.

Мишљење о шеме на ком би наречју требало штампати школске књиге.

Школске књиге не би требало штампати на простом нечиштом наречју већ пре на чистом грађанском језику и требало би

сачинити кратак извод учења о језику, како би деца могла да се на основу чврстих правила уведу у језичку наставу.

Овде би морало да се примети да у свој илирској и влашкој нацији, која се познаје по грчкој унијатској цркви, не постоји школа виша од најнижа два разреда националних школа, па стога оне морају да се сматрају за сеоске или мале обичне школе; у односу на врсту ових школа, међутим, *brevis instructio pro iis, qui nationalibus seu vernaculis scholis praesunt & VIII in fine* је донео следећу одредбу: „in lingua germanica, si magister eam calleat, ii duntaxat privatis horis instituendi erunt, qui eam discere desideraverint“, па тако из овога сасвим природно следи да се овакав случај мора подробније разматрати приликом штампања школских књига. Требало би да се:

1. уведу виша два разреда у илирској и влашкој нацији у градовима и већим трговачким центрима; ту је неопходно предавање на немачком језику како прописује преузвишена наредба – ту би такође било неопходно да се за виша два разреда горепоменуте основне књиге преведу и на словенски језик и одштапају са приложеним немачким текстовима.

Потом, међутим:

2. сада у Илира и Влаха постоје само обичне сеоске школе; стога је моје најпонижније немеродавно мишљење да се књиге за њих штампају према унутршњима за поступање са немачким текстовима датим у *brevi instructione* § 8. чиме се, дакле, Илирима одобрава штампање само илирских, а Власима само влашких текстова. У случају пак да неки ученик са села пожели да научи немачки језик (да се послужим претходним наводом: *qui eam discere desideraverint*) и да буде послат учитељ да га подучава, то би могло да се постигне књигама које су штампане потпуно на немачком, иначе би увођење немачког језика у те тривијалне књиге само проузроковало њихово поскупљење. На тај сам начин саставио илирске и влашке букваре који су се појавили до краја прошле године и који повезани коштају 4 крајцаре.

Превод са немачког

Бојан Јовић